

RECENZE A ZPRÁVY O LITERATUŘE

Karel KŘESADLO, *Kapitoly z dějin Jihlavy*, Jihlava 1992, 192 s.

Popularizace dějin Jihlavy má na pracovišti okresního archivu dlouholetou tradici. Vzpomeňme např. dvou svazků Listů a obrazů z dějin Jihlavy vydaných v r. 1958, resp. 1967 tehdejším ředitelem Františkem Hoffmannem, ve kterých jsou formou komentovaných archivních dokumentů podány důležité události z dějin města od jeho počátků k revolučnímu roku 1848. Na tuto činnost mohl pak navázat současný ředitel Karel Křesadlo, který již dříve seznamoval jihlavské čtenáře s významnými úseky historie města na stránkách Zpravodaje města Jihlavy. Jeho soubor článků dostal nyní pro zájem čtenářů knižní podobu v sympatické brožuře vybavené četnými fotografiemi a vkusnou obálkou.

Práce je rozdělena do devíti částí a zahrnuje dějiny města od počátků na práh 20. let našeho století. Lze jen litovat, že líčení jihlavské historie postrádá kapitoly o 17. a 18. století a nezahrnuje období první republiky alespoň do r. 1945, neboť tak mohly být vydány stručné dějiny města Jihlavy. Tak nezbylo než dílo nazvat jen kapitolami z dějin.

V úvodní kapitole se autor věnoval vzniku vsi Jihlava, která se poprvé připomíná v listině z r. 1233 a ležela na haberské stezce při brodu přes řeku. Osada na zeměpanské půdě se krát-

ce dostala z rukou panovníka tišnovskému klášteru, avšak kolem r. 1240 se situace s objevem stříbra radikálně změnila, neboť území se vrátilo panovníkovi a příchodem hornických kolonistů vznikalo středověké horní město. Autor se vyrovnal též s pověstmi o založení Jihlavy, odmítl fantazie kronikářů a uvedl racionální jádro skutečností.

Dolování stříbra tedy bylo zásadním zlomem v historii Jihlavy a je mu věnována celá další kapitola nazvaná První stříbrná sláva. I když většina příchozích kolonistů byla německého původu a tvořila ve městě a okolí většinu, je zdůrazněno, že ve městě vždy existovala česká menšina. Podrobně jsou zde popsány problémy s těžbou stříbra a technologie získávání tohoto drahého kovu ve středověku. Svého vrcholu dosáhla těžba jihlavského stříbra ve 13. století a vztahovala se k ní také mincovní reforma Přemysla Otakara II., kdy ve městě působila královská mincovna. Architektura kostelů a klášterů ve městě je zde vhodně připomenuta spolu se stavbou patricijských gotických kamenných domů. Nesmírný význam pro město mělo vybudování spolehlivého opevnění s branami o délce přes 3 km, které chránilo bohaté město. O význačném postavení Jihlavy svědčí i dochovaná listina z r. 1270, která je nejstarším stavebním řádem u nás.

Jihlavskému hornímu právu a jeho významu pro středověké hornictví rozhodl autor věnovat

obsah další kapitoly. Tato právní památka, jejíž dosah šel později přes Sasko až do Latinské Ameriky, měla u nás význam až do husitské revoluce a během 14. století bylo jihlavské právo podepřeno i přízní císaře Karla IV. Jihlavské městské právo mělo svůj okruh na západní Moravě a ve východních a středních Čechách. Z jednotlivých ustanovení městského práva jsou ilustrovány některé příklady a tresty. Působnost vrchního jihlavského soudu vyvrcholila v předhusitské době. Připomenuty jsou také právní kodexy v jihlavské městské kanceláři ze 14. až 16. století a nejvýznamnější z nich, nádherně iluminovaný kodex notáře Jana z Gelnhausenu.

Gotické město je název kapitoly, ve které se autor věnoval vývoji města ve 14. století. Píše se zde o stavbách sakrálních i světských, řemeslnické výrobě organizované v ceších a o dálkovém obchodě, na němž měli podíl Židé. Osvětlen je chod městské správy a vývoj městského znaku. Město však neprocházelo jen idylickým vývojem, neboť se objevily v jeho zdech i sociální konflikty mezi patriciátem a řemeslnictvem. Spory však narůstaly i mezi bohatým městem a chudnoucí okolní drobnou šlechtou, což vyústilo v lapkovství a drobnou domácí válku vrcholící neúspěšným přepadením Jihlavy v únoru r. 1402.

Boje s okolní šlechtou předznamenaly události husitské revoluce, kdy město Jihlava stálo nekompromisně na straně nepřátel kalicha. Proč se přes jisté sociální napětí ve městě Jihlava nikdy nepřidala k husitství a odolala také všem pokusům o násilné dobytí, vysvětlil autor v kapitole Proti kalichu mj. ve větším podílu německého obyvatelstva ve městě než jinde, protikladem mezi německými měšťany a okolní českou šlechtou i jistým utlumením sociálních rozporů již dříve. Koncem tohoto složitého období českých dějin se jméno Jihlavy rozlétlo po tehdejší Evropě, neboť se stala hostitelkou jednání o kompaktátech v r. 1436.

Velkým stoletím bylo pro město 16. století, kdy ve svém hospodářském, společenském a kulturním vývoji dosáhlo vrcholu, jenž nebyl dosažen nikdy předtím a v řadě oblastí ani potom. Tato perioda začala počátkem 20. let sociálními bouřemi zapříčiněnými pohromami jako byly epidemie, povodně a požáry,

kteří se dotkly zejména chudších vrstev obyvatel na předměstí, a vstupem ve městě úspěšné luteránské reformace r. 1525. Sociální konflikty vyvolaly spory mezi městskou radou a obcí a toto dvojvládní skončilo, když se řemeslnictvu podařilo dosáhnout většího podílu na správě města. Do čela se dostala dynamická podnikatelská vrstva lidí, především soukeníků, kteří založili slávu města na tomto řemesle pro následující tři století. Několik stovek soukenických mistrů i s přadláky v okolních vesnicích zajišťovalo export jihlavského sukna na trhy střední a jihovýchodní Evropy. V r. 1591 založená jihlavská soukenická společnost pod patronací městské rady se chtěla zbavit diktátu obchodníků se sukrem, avšak po desetiletí existence ztroskotala na nesolventnosti odběratelů, zejména císaře. Koncem 16. století došlo také na čas k obnovení slávy dolování stříbra v okolí města. Sebevědomí bohatých soukeníků se projevilo i na stavbách jejich domů, kde nový životní styl byl vyjádřen renesanční architekturou. Z kulturních dějin autor připomíná obsáhleji existenci místního bratrstva pěvců vzniklého po vzoru jihoněmeckých měst.

Další text přenáší čtenáře na počátek 19. století v kapitole Jihlava na prahu nové doby. Dřívější likvidace jihlavské pevnosti umožnila za napoleonských válek bez problémů obsadit město Francouzům. Tyto války ještě na čas zaručily prosperitu soukeníkům ve městě, pak však následoval hluboký pád tohoto exportního jihlavského řemesla, když jednou z příčin bylo bránění se výrobnímu pokroku při zavádění mechanizace předení vlny. Několik pokusů ztroskotalo a tak jediným větším podnikem ve městě se stala na dlouhý čas tabáková státní továrna. Město však měnilo svou tvář i jinak, když do ulic vnikl klasicismus a kulturní život zaznamenal vznik divadla a hudebního spolku. Revoluce 1848 přinesla uvolnění politického života, avšak jihlavští Němci se vyslovili pro volby do Frankfurtu. Od r. 1864 byla Jihlava zařazena mezi statutární města a do politiky zde vstoupil nacionalismus bojem české postupně sílící menšiny s německou většinou. Tovární vlnařský průmysl vznikl od 60. let na jihlavských předměstích a v nejbližších obcích - Malém Beranově, Heleníně a Starých Ho-

rách. Napojení města na Rakouskou severozápadní dráhu v r. 1871 znamenalo přiblížení se světu, avšak praktický význam pro město a jeho hospodářství měla zejména stavba Českomoravské transverzální dráhy z Jihlavy do Veselí n. Lužnicí blíže města, otevřená r. 1887. Emancipující se česká menšina uprostřed německého jazykového ostrova okolo Jihlavy musela za své politické, kulturní a školské požadavky tvrdě zápasit.

Závěrečná kapitola o dějinách města se zabývá obdobím první světové války, popisuje nadšení německých obyvatel pro válečné cíle monarchie i lhostejnost českého obyvatelstva, což skončilo o několik let později odporem všech obyvatel proti válečným útrapám a strádání. Únava z války mezi místní vojenskou posádkou napomohla české straně po 28. říjnu a vzniku Československé republiky bez velkých problémů provést převrat a převzít moc ve městě Národním výborem. Po překonání odporu německé radnice a německých důstojníků posádky se jihlavské vojenské jednotky zúčastnily také obsazování jihomoravského pohraničí. Iredentistický odpor ve městě však trval ještě po několik měsíců a vyvrcholil krvavým nacionálním střetnutím v r. 1920.

Do publikace je závěrem zařazena obsáhlá kapitola věnovaná vývoji jihlavského školství od samých počátků do r. 1945. Je škoda, že nebyly v publikaci zpracovány všechny dějinné úseky, neboť zařazení školství do jednotlivých kapitol by bylo ústrojnější.

Knihy je čtivá a poskytuje základní informace z dějin města a lze jen doufat, že autor zpracuje i chybějící úseky a veřejnost se tak dočká v budoucnu monografie o Jihlavě. Slibný základ k ní zde určitě je. Pro zájemce o hlubší poznání historie Jihlavy však nemělo být zapomenuto alespoň na přehled základní literatury k dějinám města.

Bohumír Smutný

Zdeněk JAROŠ, *Gotická Jihlava. Historický kalendář gotické Jihlavy. Jihlava 1993, 83 s.*

Již učebnice rétoriky z r. 1418 oslavuje výstavnost a krásu města Jihlavy, která patřila

ještě počátkem 15. století mezi přední evropská města. I když nemilosrdný čas, požáry a válečné události, které se přehnalý nad městem zejména za třicetileté války, zbavily město některých jeho gotických památek, přece zde ještě zůstalo dosti gotických staveb světského a sakrálního charakteru, které jsou významnými historickými připomínkami období středověku.

Publikace, která vyšla jako vhodný doplněk výstavy o středověké historii města, uspořádané Muzeem Vysočiny, je věnována období, kdy město po svém rozmachu způsobeném objevem stříbra patřilo k předním královským městům v zemi. Práce z pera Zdeňka Jaroše je koncipována do několika kapitol, které si všímají jednotlivých stavebních památek a dominant i života gotického města.

V úvodu (s. 6 - 7) je osvětlen počátek osídlení Jihlavska, kde u brodu přes řeku Jihlavu na obchodní Haberské stezce vznikla před r. 1200 tržní osada s kostelem sv. Jana Křitele a sídlem farnosti. Tato osada slovanského původu je poprvé připomínána v listině r. 1233. Nález bohatých ložisek stříbra v okolí pak zapříčinil vznik nového horního města na jih od původní osady, ve kterém se usazovali kolonisté z německy mluvících alpských zemí i Saska. Připomenuta je významná úloha mincmistra Eberharda, pomocníka přemyslovských králů. Kolem r. 1260 se tak zformovalo na moravské straně řeky Jihlavy stejnojmenné mocné středověké město.

Jihlavskému dolování a s ním spojenému mincování (s. 8 - 12) jsou pak věnovány následující dvě kapitoly. Stříbrná sláva města trvala do 14. století, po částečném vyčerpání ložisek a za neklidných poměrů v zemi se hlavní sídlo dolování stříbra přesunulo do Kutné Hory a Jihlava musela žít z obchodu, řemesel a peněžnictví, k čemuž byla již dříve moudře obdařena privilegii panovníků. Těžbu nepříznivě ohrožovaly přírodní katastrofy a jedinou silou, schopnou kromě lidských svalů přispět k dobývání drahého kovu, byla tehdy voda, která poháněla vodotěžné stroje. Za Lucemburků byly činěny pokusy o obnovu těžby, avšak husitské války dolování téměř zastavily. Nový zájem byl vyvolán až počátkem 16. století, kdy se těžební okrsky přesunuly z původních Starých Hor k Rančřovu.

Nejstarší zmínky o královské mincovně ve městě jsou z poloviny 13. století. Ta Přemyslu Otokaru II. umožnila provést zásadní měnovou reformu, když se v Jihlavě razily nové moravské mince brakteáty. Se slávou Kutné Hory zanikla k r. 1300 jihlavská mincovna, mincování zde bylo obnoveno až počátkem 15. století. Lokace mincovny ve městě je však do dnes nevyřešena.

Jako horní město, ve kterém bylo soustředěno značné bohatství, byla Jihlava od počátků budována jako městská pevnost. Vývoji a popisu jihlavského opevnění, které se zčásti zachovalo dodnes, je věnována následující kapitola (s. 12 - 15). Nejstarší zpráva o opevnění Jihlavy je ve formulářové sbírce notáře Jindřicha z konce 60. let 13. století. Autor se věnoval také jednotlivým městským branám, které byly výchozími a konečnými body cest různých směrů. Hradební zeď o délce 4880 m byla zesílena věžemi a parkán baštami, o vzhledu opevnění podává představu freska zobrazující přepadení Jihlavy r. 1402 v minoritském kostele. Uvedeny jsou názvy jednotlivých bran a věží města s jejich lokací.

Světské architektuře města se věnuje další kapitola (s. 16 - 20) s popisem nejstarších dochovaných objektů. Původní živelná výstavba horního města byla usměrněna stavebním řádem Přemysla Otokara II. z r. 1270, vznikaly raně gotické kamenné domy, prozrazující původ svých stavitelů z alpských zemí i Saska. Dlouhé městské parcely ústily do náměstí podloubími, ale pozdější požáry jejich zdivo dochovaly jen zčásti. Patricijské domy s vysokými štíty a hrázděné v prvním poschodí byly na náměstí, autor si povšiml také dlažby vozovek středověkého města. Rozebral také skladbu domu a funkce jeho jednotlivých částí, mázhausů a sklepů, často o několika podlažích. Tato sklepení se pak stala součástí rozsáhlého labyrintu chodeb, měřícího přes 20 km. Gotika pak natrvalo vtiskla Jihlavě svůj půdorysný charakter, který nezměnily ani stavby pozdějších století.

Jednotlivým církevním gotickým objektům jsou věnovány samostatné kapitoly. Kostelík sv. Jana Křtitele (s. 20 - 22) je představen jako nejstarší dochovaná kamenná stavba na Českomoravské vrchovině z doby těsně před

r. 1200. Původně románský farní kostel dostal ještě před r. 1270 gotickou podobu. Jeho poloha mimo opevnění města pak byla příčinou několikrát válečné zkázy. Minoritský klášter a kostel Nanebevzetí Panny Marie (s. 23 - 26) je poprvé písemně doložen r. 1257, kostel byl postaven po r. 1250 pod vlivem rakouských cisterciáckých staveb. Během 15. století se kostel i klášter ocitly v troskách, teprve přelom 15. a 16. století znamenal pozdně gotickou opravu. Vedle minoritů do nové Jihlavy přišli také dominikáni. Dominikánský klášter a kostel Povýšení sv. Kříže (s. 27 - 30) je doložen údajně k r. 1247, při stavbě kostela se uplatnila klasičtá gotika francouzského původu. Významu a reprezentaci řádu odpovídalo i to, že v kostele dominikánů se měla r. 1279 konat dvojí svatba dětí Přemysla Otokara II. a Rudolfa Habsburského. Také v 15. století byl klášter svědkem konání několika politických jednání a r. 1531 konání moravského zemského sněmu. Vzhled stavby narušily pozdější požáry. Stavba farního kostela sv. Jakuba Většího, patrona horníků (s. 31 - 34), byla zahájena před r. 1250. Tato trojlodní stavba se stala hlavním jihlavským kostelem a výraznou dominantou města. Jeho bohatá architektura byla doplněna i cennými gotickými plastikami. Zde byla 5. července 1436 vyhlášena v češtině kompaktáta a Janem Rokycanou druhého dne sloužena husitská mše. I zde však vykonaly své dílo požáry.

Dvě kapitoly se zabývají životem v gotické Jihlavě (s. 35 - 40). Autor pojednal o lidnatosti města a poměru německého a českého etnika, zmínil se o Židech ve městě. V čele správy stál královský rychtář, před hradbami vznikala předměstí. Majetek města a měšťanů byl také v okolních vsích, zdůrazněn je význam náměstí jako trhového místa, k zásobování města vodou sloužil nezbytný vodovod. Dále je pojednáno o městské škole, špitálu a požárech, neboť oheň r. 1551 znamenal konec gotické Jihlavy. Následující rekonstrukce byly již prováděny v novém renesančním slohu. Závěrečná část textu je věnována jihlavskému městskému a hornímu právu (s. 40 - 41). Jihlava se stala prvním městem ve střední Evropě, kde došlo ke kodifikaci horního práva. Pýchou města je pak Gelnhausenův kodex (s. 42 - 43)

z počátku 15. století. Tento gotický manuskript, bohatě zdobený a nazvaný podle svého tvůrce písaře Jana, je reprezentačním dílem, není však uvedeno, kde je dnes uložen. Druhou část publikace tvoří historický kalendář gotické Jihlavy (s. 44 - 81), který je malými dějinami města v datech do 1. poloviny 16. století.

Publikace je v podstatě dvojjazyčná, neboť je určena i cizincům z německy mluvících zemí, když za jednotlivé kapitoly byla zařazena obsáhlá německá resumé, historický kalendář je pak přeložen v celém svém rozsahu. Zde jen malou poznámku k překladu. V německém textu by se obecně známá jména českých panovníků neměla objevovat v podobě Jan von Luxemburg nebo Markgraf Karel, což někde platí i pro jména jihlavských měšťanů a dalších osob.

Autor dal do rukou zájemců o historii starobylé Jihlavy dílko s novými poznatky o historickém bádání v gotické minulosti města, svého ocenění by si však v budoucnu Jihlava také zasloužila jako soukenické město středoevropského významu.

Bohumír Smutný

75 let českého gymnázia v Jihlavě 1919 - 1994, Jihlava 1994, 132 s.

Jubilejní almanachy středních škol bývají vhodnou příležitostí k bilancování práce vykonané při vzdělávání mládeže. Tři čtvrtě století od založení první české střední školy v Jihlavě a oslavy konané k tomuto výročí byly podnětem státnímu gymnáziu k vydání almanachu na počest této významné události v dějinách jihlavského školství. Redakční rada a redaktor publikace Josef Výborný sestavili vzpomínkový svazek, který obsahuje všechny náležitosti, které almanachy tohoto druhu nepostrádají.

Po seznamu čestného předsednictva oslav 75. výročí, nad kterými převzal záštitu ministr školství, a pozdravných projevech uvádí almanach dva historické příspěvky Josefa Výborného, znalce dějin jihlavského gymnázia. Nejprve je to stať s názvem Staletá tradice středního školství v Jihlavě (s. 9 - 12), kde se

autor na základě dostupné literatury stručně zabýval vývojem jihlavského školství od středověké latinské městské školy, vzniklé ve druhé polovině 13. století. Připomenul také z doby předbělohorské stavbu a otevření gymnázia v r. 1562 a významné osobnosti, které k němu měly vztah (Martin Bacháček z Nauměřic, Zdeněk Brtnický z Valdštejna aj.).

Novou kvalitu v dějinách jihlavských škol přinesli do města jezuité r. 1625. Jejich gymnázium s rekatolizačním programem se nejprve nastěhovalo do budovy svého evangelického předchůdce a teprve po dobudování jezuitského stavebního komplexu u kostela sv. Ignáce se v r. 1727 stěhovalo do vlastních budov. Z absolventů jsou zde připomínáni jak jezuitští misionáři v zámoří, tak také významní širitelé české hudby 18. století J. V. Stamic, J. L. Dusík a P. Vranický.

Po zrušení jezuitského řádu r. 1773 bylo gymnázium postátněno a nejvyšším dohlédacím orgánem byla dvorská studijní komise ve Vídni. Dlouho zde však probíhalo vše ve starých kolejích, když první světský vyučující nastoupil až r. 1801. Revoluční léta 1848 až 1849 přinesla také školskou reformu, která vytvořila na dobu jednoho století osmitřídní gymnázia. V Jihlavě po r. 1848 vzrůstal také tlak českého obyvatelstva za splnění národních práv ve školství. Zde je připomenuta činnost lidumila a vlastence lékaře Leopolda Fritze ve městě. Jihlavští Češi však narazili na tvrdý odpor Němci ovládané radnice a jejich návrh na zřízení českého gymnázia byl zamítnut. Prostorové potíže gymnázia, které se město pokoušelo řešit od r. 1873, byly uspokojeny až r. 1890 slavnostním otevřením nové budovy na parcele za hradbami města.

Josef Výborný je také autorem následujícího historického přehledu Z dějin českého gymnázia v Jihlavě (1919 - 1989) na str. 13 až 43. Jeho příspěvek je rozdělen do několika částí odpovídajících názvu školy a její vnitřní struktuře v určitém časovém období. Teprve po vzniku samostatné Československé republiky mohly být v Jihlavě realizovány sny českých vlastenců o českém středním školství. Osmileté reformní reálné gymnázium (1919 - 1941) jako první česká střední škola ve městě

sídlilo nejprve v přízemí budovy z r. 1890, od školního r. 1920/21 v celé budově. Německé gymnázium bylo sloučeno s německou reálkou, vzniklou r. 1870, a pokračovalo ve své činnosti jako německé reformní reálné gymnázium v budově na náměstí Svobody č. 1. České gymnázium se stalo v meziválečném období střediskem českého kulturního života ve městě, i když jeho provoz se potýkal s řadou problémů finančních a personálních.

Tragické události podzimu r. 1938 a okupace zasáhly drasticky do českého školství v Jihlavě, neboť počátkem školního r. 1939/40 z rozhodnutí oberlandratu bylo české gymnázium z historické budovy 7. března 1940 vystěhováváno a ta vrácena německým vyšším školám. I pak však bylo trnem v oku místních Němců a na novém místě v Žižkově ulici působilo jen krátce, neboť 18. července 1941 protektorátní ministerstvo školství na nátlak jihlavských Němců rozhodlo o postupném zrušení školy. Program regermanizace města byl ale daleko rychlejší a po příchodu Heydricha do Prahy bylo gymnázium 5. listopadu zásahem gestapa zrušeno.

Po osvobození v r. 1945 se škola vrátila do Jihlavy pod názvem osmileté reálné gymnázium, její činnost v této podobě však skončila r. 1949. Znovuzřízení gymnázia si v létě 1945 vyžádalo značné úsilí zainteresovaných činitelů, avšak po únoru 1948 bylo vše jinak. Po převzetí moci v republice komunisty byla nastoupena generální linie výstavby socialismu, která se pak ve školství odrazila v několika reorganizacích. V letech 1949 až 1953 bylo v Jihlavě čtyřleté gymnázium, v letech 1953 až 1961 jedenáctiletá (dvanáctiletá) střední škola, v letech 1960 až 1971 střední všeobecně vzdělávací škola a konečně v období 1968 až 1989 čtyřleté gymnázium. Na životě školy, jejích učebních osnovách a zaměření výchovy mládeže se pak odrážely všechny tehdejší problémy společnosti a doby. Zde je třeba poznamenat, že autor připomenul také perzekuci vůči studentům a profesorům v padesátých letech a po r. 1968.

Historii školy po 17. listopadu 1989 se zabývala v almanachu Vlasta Mokříšová (s. 45 - 50). Aleš Holub zpracoval medailónky významných absolventů školy z řad vědců

a umělců (s. 51 - 60), kteří patří k chloubě školy. Je zde 84 abecedně seřazených jmen absolventů s charakteristikami jejich profesní činnosti z různých vědních oborů a druhů umění. Oddíl Na gymnázium vzpomínají (s. 61 - 80) obsahuje vzpomínky absolventů na školu, spolužáky a profesory, psané s odstupem času či u mladších bezprostředně po opuštění lavic. Následuje přehled zaměstnanců školy v letech 1919 až 1994 s uvedením aprobase ředitelů, jejich zástupců a profesorů a doby, po kterou na škole vyučovali (s. 81 - 90), a nakonec dlouhý seznam všech absolventů od r. 1924 a jejich třídních profesorů. Z jubilejního školního r. 1993/94 je v almanachu seznam všech žáků (126 - 130).

Texty zabývající se dějinami školy jsou vhodně doplněny několika dobovými fotografiemi profesorských sborů i záběry ze školního vyučování z mladší doby. K příznivému dojmu z publikace přispěla také tiskárna Ekon, která publikaci vytiskla na kvalitním křídovém papíře, obálka je dílem Eduarda Kliky, grafickou úpravu provedl Jaroslav Kameník.

Bohumír Smutný

Šimkovy monografie o významných osobnostech Jihlavska

V této recenzi bude řeč o několika stručných monografiích význačných osobností, jež působily v jihlavském regionu. Autorem monografií je jihlavský rodák Alois Šimka, beletrista, historik a publicista, který žije od roku 1972 v Bratislavě, ale do Jihlavy se stále vrací a zůstává s ní ve styku jak častými návštěvami, tak i svou publikační a nakladatelskou aktivitou (po listopadové revoluci založil v Jihlavě malé nakladatelství Domov a svět). Běží o následující publikace: Matěj PROCHÁZKA, *Smrt na ostrově. Život a mučednická smrt misionáře Augustina Strobacha*, Jihlava, Domov a svět 1991 (v této knize je od A. Šimky pouze úvod a komentář), dále Vojtěch Cvek - poutník Vysočiny, Jihlava, Domov a svět 1992, *Spisovatel Karl Hans Strobl a jeho fantaskní tvorba*, Jihlava, soukr. tisk A. Šimky 1993, *Všestranný umělec Anto-*

nín Ondříček, Jihlava, soukr. tisk A. Šimky 1993, a *Norimberský svědek* MUDr. František Bláha, Jihlava, soukr. tisk A. Šimky 1994.

První a nejobsáhlejší z jmenovaných prací se zabývá životem a činností jihlavského jezuita Augustina Strobacha (1646 - 1684), který zahynul jako misionář na Mariánských ostrovech. Šimka vybral nejzajímavější pasáže z knihy brněnského kněze M. Procházky (1811 - 1889, rodáka z Brtnice, který studoval v Jihlavě) a připojil k nim úvod a několik vysvětlujících poznámek. Procházka se ve své knize o misijní činnosti jezuitů, v níž jsou přetištěny i zajímavé Strobachovy dopisy z Tichomoří, opíral o dobový životopis, který napsal olomoucký jezuita Emanuelle de Baye. Jde o záslužné upozornění na Strobachův romantický osud (kapitola o Strobachovi je ovšem, jak Šimka připomíná, také v Hoffmannových Nových listech a obrazech z minulosti Jihlavy, 1967), který spolu s historií návratu Strobachových ostatků do Jihlavy nepochybně patří ke kulturním dějinám našeho města. Zdařilé historizující perokresby doplnil k textu Miloš Pečinka.

Jako jediná z recenzovaných publikací má *Smrt na ostrově* podobu šité brožury, u ostatních jde pouze o xeroxem rozmnožené volné listy strojopisu, doplněné někdy fotografiemi a vložené do obálky zhotovené technikou koláže. V době počítačů a laserových tiskáren tedy úprava více než skromná (nizký je také počet výtisků), pro kulturní dějiny Jihlavy mají však tyto drobné tisky nemalý význam, poněvadž přinášejí životopisná fakta, údaje z kulturní historie Jihlavy a osobní vzpomínky (jak Šimkovy, tak i dalších pamětníků), na něž by se bez Šimkovy práce zapomnělo.

Nejvýrazněji lze záslužnost Šimkovy práce doložit hned na první ze strojopisných brožur - studii o "poutníku Vysočiny" Vojtěchu Cvekovi (1903 - 1979; Šimka uvádí chybné datum úmrtí, Cvek nezemřel 20. ledna 1978, nýbrž 20. ledna 1979). Cvek byl vzácným příkladem člověka ryzího a nezlomného charakteru. Ani ve zlých dobách padesátých let, ani později nepřistoupil na kompromisy s totalitní mocí a vždy hájil svůj katolický světový názor. Stálo ho to učitelské místo a léta existenční nejistoty. Zároveň byl však tolerantní i k stou-

pencům jiných přesvědčení a stanovisek. Jeho drobná kulturně publicistická práce, k níž se ve větší míře odhodlal až po své padesátce, zahrnuje stovky článků o kultuře a historii našeho kraje a svědčí o velmi rozsáhlém vzdělání a široké sečtělosti. I z drobných notic je přitom zřejmá Cvekova láska ke kultuře, přírodě a lidu Vysočiny. Lidé, jako byl V. Cvek, jsou doslova sloupy národní kultury - a nic na tom nemění ani fakt, že jejich jméno zná jen pár odborníků. Skromnost takovýchto "zapadlých vlastenců" a také nepřízeň osudu, který jim neumožnil věnovat se plně tomu, co měli rádi, jim zpravidla nedovolily shrnout výsledky své práce do knih, ale to na záslužnosti jejich osvětové práce nic nemění (Cvek vydal vedle několika příležitostných brožur pouze jedinou knihu svých statí *Lidé kraje mezi třemi vrchy*, 1967). Šimka, který byl Cvekovým spolupracovníkem v jihlavském archivu a také jeho osobním přítelem, vylíčil, opíraje se i o řadu dokumentů osobního charakteru, podrobně Cvekův pohnutý život (nemožnost studia na vysoké škole, dvojí manželství, statečná, až donkichotská korespondence s okresním školským referátem v době, kdy musel odejít ze školské služby, rozhodnutí studovat po únoru 1948 teologii atd.) a stručně zhodnotil i význam Cvekovy publicistiky.

Cena brožury o nacionalistickém německém prozaikovi K. H. Stroblovi (1877 - 1946, v době nacistické okupace se podepisoval Karlhans) je v poměrně podrobném výsledování jeho vztahů k Jihlavě, opírajícím se mj. o materiály uložené v jihlavském Okresním archivu. Hodnocení literárního díla je většinou převzato z Eisnerova známého přehledu pro Československou vlastivědu, podrobněji se Šimka zabývá vlastně jen do češtiny přeloženým románem *Vzpouza ze záhrobí* (Umsturz im Jenseits) a některými povídkami. Strobl, autor nesmírně plodný, ale nehluboký, ovšem patří spíše do literatury "druhého a třetího nálevu", významný prozaik, básník ani dramatik nebyl. Širší pohled na dílo tohoto jihlavského rodáka by vyžadoval nejméně rok soustředěné literárněhistorické práce. Jen v brněnské Moravské zemské knihovně je do roku 1945 92 kartotéčních lístků se záznamy Stroblových děl, z nichž většinu tvoří rozsáhlé romány

nebo povídkové soubory (odečteme-li překlady a duplikáty, je to stále ještě 78 knih či brožur). Je ovšem otázka, zda by si dílo tohoto autora hororové a tendenční četby podobnou pozornost zasloužilo, protože Strobl patří dnes už i v kontextu německé (resp. rakouské) literatury - na rozdíl např. od Saluse, Meyrinka, Saara, Werfela, Musila a jiných autorů spjatých s Čechami či Moravou - k spisovatelům právem téměř zapomenutým (poslední vydání velkého čtyřřadvacetisvazkového Brockhausova naučného slovníku, 21. díl, SR-TEO, Mannheim 1993, se o Stroblovi vůbec nezmiňuje).

Z českých pramenů nemělo být opomenuto heslo v Dodatcích k Ottovu Slovníku naučnému, díl 6, sv. 1, Sm-Še, Praha, Novina 1940, s.446. Heslo napsal pražský germanista Eduard Beneš. Pozoruhodné je, že i když tento díl Dodatků vyšel již za okupace, kdy nacisti Strobl patřil k prominentním a cenami odměňovaným autorům, Beneš se nevzdal kritického pohledu. Mluví např. o zobrazování národnostních třenic "v duchu německy nacionálním" a konstatuje, že ve Stroblových vědeckofantastických románech zeje "pod přízračností okázale stupňovanou ... těžkopádná přízemnost a plytká mnohomluvnost". Další, v českém prostředí málo známý pramen k profilu K. H. Strobla cituji v poznámce k této recenzi.¹

Pokud jde o studii o životě a díle Antonína Ondříčka (1909 - 1975), lze o jejím přínosu konstatovat totéž, co bylo řečeno u knižičky o Cvekovi. Šimka, který se s hercem, režisérem, malířem, scénickým výtvarníkem, knihovníkem, příležitostným hudebním skladatelem a především spisovatelem (cenná kniha Pohádky z Vysočiny, vydaná s Nepraktovými ilustracemi v roce 1969 v nakladatelství Vysočina v Havlíčkově Brodě) Ondříčkem osobně znal, shrnuje všechny podstatné údaje o Ondříčkově životě a peripetiích jeho osudu. Ondříček jistě nebyl postava první velikosti, ale v regionálním měřítku měla jeho práce značný význam. A titul Šimkovy práce je vskutku výstižný - Ondříček byl renesanční typ tvůrce, který v mnoha sférách činnosti dosahoval profesionální úrovně. Nejvíce však v paměti příslušníků starší generace patrně

utkvěla jeho herecká činnost v Horáckém divadle.

Šimkova práce o Františku Bláhovi (1896 - 1979) přináší sice stručný, ale přesto všechny hlavní údaje obsahující základ budoucí podrobnější monografie tohoto významného jihlavského sokolského funkcionáře, oblíbeného lékaře, odbojového pracovníka, po válce pak svědka v norimberském procesu s nacistickými prominenty (ale i korunního svědka v procesu s veliteli koncentračního tábora Dachau, na což Šimka zapomněl), sociálnědemokratického politika, profesora lékařské fakulty Karlovy univerzity, zasloužilého badatele v gerontologii a také popularizátora gerontologických poznatků (kniha Prodloužení lidského věku, 1960). Bláha je osobnost širšího než jen regionálního významu a budoucnost se - mj. i v souvislosti s hodnocením nekomunistického protinacistického odboje - k jeho odkazu jistě ještě vrátí.

Bláhovo postavení v naší politice po roce 1945 hodnotí Šimka správně. Dr. František Bláha byl v sociální demokracii stoupencem politiky středu. Na brněnském sjezdu na podzim 1947 sice - stejně jako jeho přítel a pozdější ministr zahraničí v Dubčkové éře Jiří Hájek - podpořil Fierlingerovo prokomunistické křídlo, které bylo nakonec poraženo stoupenci B. Laušmana, k aktivním "antilaušmanovcům" však nepatřil.² Po únoru 1948 i Bláha na čas uvěřil v možnost rozumné spolupráce v rámci sloučené KSČ. Zůstal poslancem Národního shromáždění, po jistou dobu byl i členem ÚV KSČ a předsedou Svazu protifašistických bojovníků. Po roce 1968 byl však - podobně jako jeho dcera PhDr. Milena Honzíková a syn MUDr. Vladimír Bláha - z KSČ vyloučen a jako stovky dalších vědeckých pracovníků a spisovatelů nesměl publikovat.

Cena Šimkovy práce je opět především v životopisných údajích. Z podnětu A. Šimky napsal Bláhův syn stručné, ale významné vzpomínky, v nichž čtenář najde zajímavé podrobnosti o Bláhově zatčení gestapem, jeho návratu do Jihlavy po válce aj. Pěkná je i vzpomínka na Bláhovu toleranci v době předvolebního boje v roce 1946, zaznamenaná podle vyprávění V. Cveka. Úplnou bibliografii Bláhových vědeckých a popularizačních prací Šimkova stu-

die neobsahuje. Také zhodnocení Bláhových nejvýznamnějších prací (Jací byli, Medicína na scestí aj.) chybí. Přitom by zamyšlení nad Bláhovými knihami bylo jistě cennější než obšáhlé citace programu sociálně demokratické strany na str. 5-6, které mají s Bláhovou činností jen málo společného.

Z toho, co Šimkova brožura neuvádí, připomínám, že v knize Z počátků odboje (Praha, Naše vojsko 1969) jsou otištěny Bláhovy vlastní stručné vzpomínky na odbojovou činnost. A na závěr ještě drobnou opravu: jihlavský ženský lékař, který spolu se svou ženou spáchal v noci na 15. března 1939 sebevraždu a jehož dům ve Steinově (dnes Palackého) ulici č. 50 později zabralo gestapo, se psal Thorsch, nikoli Torsch. Touto dobrovolnou smrtí se Thorschovi vyhnuli Terezinu a Osvětimi, kam by jistě byli jako Židé hned na začátku okupace transportováni.

Skromnou úpravu jeho studií jistě Šimkovi vyčítat nelze. Co však je - při všem obdivu k Šimkově pracovitosti a šíři záběru - nutno kritizovat, je množství pravopisných, tvaroslovných (např. svojich m. svých - důsledek Šimkova pobytu na Slovensku) a občas i věcných chyb, které ve všech recenzovaných brožurách nalézáme. S výjimkou práce o Strobachovi je na všech statích vidět, že vznikaly ve spěchu a že autor neměl možnost opravit dokonce ani běžné překlepy. O spěchu svědčí i stylistická stránka Šimkových textů. Vedle velmi pěkných a osobitě napsaných odstavců jsou v nich i místa volající po kritické revizi a opravách. Jednotlivé chyby vyjmenovávat nebudeme. Upozorňuji pouze na nespolehlivost jmen autorů v brožuře o Stroblovi - R. M. Rilke, nikoli K. M. Rilke, Kubin, nikoli Kurin, Gerstäcker, nikoli Gersträcker. Chyby jsou i v německých názvech Stroblových knih. Význam toho, co Šimka ve svých životopisných statích zachoval pro budoucnost, však tuto vnější stránku daleko převyšuje.

Dne 6. září 1995 se Alois Šimka dožívá sedmdesáti let. V roce svého životního jubilea se může s oprávněnou hrdostí ohlédnout za práci, kterou vykonal jako redaktor prvních jihlavských mládežnických týdeníků Mladá Vysočina a Nové mládí, funkcionář dívčího fotbalu, pracovník jihlavského archivu, redak-

tor a archivář v Bratislavě a především jako autor množství novinových a časopiseckých článků i řady rozsáhlejších beletristických a odborných děl. Doufejme, že zdraví a příznivé životní okolnosti dovolí Aloisi Šimkovi dokončit ještě mnoho prací věnovaných kulturní historii Jihlavy a jejího okolí.

Poznámky

¹ Uvádím tu překlad Stroblova dopisu otištěného v knize Josefa WOLFA *Literatur und Dichtung im Dritten Reich - Eine Dokumentation*, Gütersloh, Siegbert Mohn Verlag 1963, s. 193-194. V roce 1938, kdy došlo k "anšlusu" Rakouska (12. března), žil Strobl v Perchtoldsdorfu u Vídně, Franz Josef Strasse 25. Hned druhý den po okupaci napsal prezidentu Říšské komory spisovatelů (Reichsschrifttumskammer), nacistickému spisovateli Hannsi Johstovi, servilní dopis, který Wolf cituje jako doklad pronacistické horlivosti některých rakouských spisovatelů. Dodávám ještě, že funkci, po níž toužil, Strobl nedostal (patrně si i Johst byl vědom, že Strobl nemá pověst seriózního autora). Goebbelsovým dopisem ze 7. dubna 1938 byl komisařským vedoucím pro oblast literatury jmenován Max Stebich.

Panu prezidentu

Hannsi Johstovi.

*13. března 1938, v Den hlasování lidu
(am Tag der Volksbefragung)*

Vysoce vážený pane prezidente!

Velká, světodějná událost osvobození Rakouska bude mít přirozeně důsledky i v základních změnách na kulturněpolitickém poli. Bude mezi nimi také to, že se nyní rakouští spisovatelé sjednotí se svými říšskoněmeckými druhy (Kameraden) v Říšské komoře spisovatelů. Jsem členem Říšské komory spisovatelů od jejího založení (č. 960) a zůstal jsem jím i v časech pronásledování a zákazů, a to až dodnes. Nyní se Vám dávám k dispozici pro organizování župy Rakousko, neboť bude nezbytné přenechat výběr a přijímání (Erfassung) znalci zdejších poměrů.

Pokud tedy neznáte někoho vhodnějšího, rád prohlašuji, že jsem připraven dát se Vámi

pověřit vedením župy Rakousko. Prosím, nespátřujte v tom vtíravou ctižádost, nýbrž přání vykonat na svém místě kulturní práci pro národní společenství, které nyní k našemu nepopsatelnému jásoťu zahrnuje také Rakousko.

Heil Hitler!

Dr Karlhans Strobl

P.S. Zároveň potvrzuji svůj dnešní telegram: Žádám zplnomocnění pro organizaci Říšské komory spisovatelů v Rakousku. Prosím, promiňte, že tento dopis není napsán na stroji; moje sekretářka je ve službě.

² Bohumil Laušman, který v roce 1963 za ne zcela jasných okolností zahynul v komunistickém vězení, byl zastáncem samostatné politiky naší nejstarší dělnické strany. Jeho oponent Zdeněk Fierlinger byl již od let války skrytým agentem KSČ v sociální demokracii.

Jiří Rambousek

Diplomové práce s jihlavskou tematikou

Jako učitel literatury na bývalém Pedagogickém institutu v Jihlavě (1962 - 1964) a Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (1964 - 1973 a po rehabilitaci od roku 1990 podnes) jsem v letech 1962 - 1973 zadal posluchačům nebo učitelům absolvujícím postgraduální studium několik prací s tematikou z kulturních dějin Jihlavy. Většinu prací posluchači po dokončení a obhajobě předali do Okresního archivu v Jihlavě. Jejich stručný přehled, který tu podávám, snad napomůže tomu, aby se tyto práce v budoucnu staly pramenem pro další badatele zabývající se dějinami Jihlavy a aby nebyla stejná nebo obdobná témata zadávána znovu bez znalosti toho, co již bylo vykonáno. Pokud jde o práce, které jsem sám zadal a vedl, je seznam doufám úplný, z ostatních se zmiňuji jen o těch, které jsem četl, popř. se o nich alespoň dověděl.

V době mého dvouletého působení v Jihlavě vznikla zdařilá diplomová práce posluchače interního studia Lubomíra NAIWIRTA *Jihlava a čeští spisovatelé 19. a 20. století* (1964),

pokud vím první souhrnné zpracování tohoto tématu. L. Naiwirt svou diplomovou práci doplnil i vlastními fotografickými snímky některých jihlavských objektů a titulních listů či obálek starých knih a časopisů. Nové literárně-historické poznatky práce nepřináší, její cena je však v tom, že do ní byli zahrnuti nejen autoři, jejichž vztah k Jihlavě je dobře znám (Havlíček, Kosmák, Nezval, Václavek aj.), ale i někteří spisovatelé, o jejichž dílech spjatých s Jihlavou se většinou neví - např. Alois Jirásek téměř již zapomenutý Antonín Dříza a Jaroslav Durych, který napsal o své návštěvě Jihlavy pěknou povídku, zařazenou do knihy *Kouzelná lampa*. (Ke zmínce o Durychovi poznamenávám, že také ve významných literárních dílech z posledních let se najdou zajímavé zmínky o Jihlavě. Je tomu tak ve Vaculíkově *Českém snáři* a v *Teorii spolehlivosti* Ivana Diviše.) Zahrnutý jsou také údaje o některých vědecky činných profesorech gymnázia (Fried, Ambrož, Veselý). Rozsah práce nedovolil téma vyčerpat - např. o Dominiku Peckovi je v Naiwirtově práci pouze stručná zmínka, některé kapitoly jsou však zpracovány podrobně a obsahují i původní poznatky, získané studiem v Okresním archivu v Jihlavě.

Vedle práce Naiwirtovy vznikla na bývalém Pedagogickém institutu Jihlava i diplomová práce Marie VESELÉ *Dva jihlavští buditelé - Antonín Musil a Matěj Kneissel* (1964). Práci konzultoval s M. Veselou kromě mne také znalec jihlavské historie Vojtěch Cvek a díky jeho pomoci využila autorka i fondů jihlavského Okresního archivu. V posudku jsem kladně hodnotil, že diplomantka prokázala schopnost samostatné vědecké práce s materiálem, vytýkal jsem však, že tento materiál nevyčerpala zcela (korespondence A. Musila s Amerlingem). Práci už nemám v rukou, a tak si nemohu ověřit, zda v ní M. Veselá uvedla hlavní pramen ke Kneisselovi, totiž Zíbrtovu komentovanou edici jeho děl v *Časopisu Moravského muzea zemského*, roč. 8 a 9 (1908 - 1909). Pokud ne, znamená to, že jsem ani já o záslužné práci Čeňka Zíbrta tehdy ještě nevěděl.

V Brně pak vznikly celkem dvě práce s tematikou výlučně jihlavskou, a to práce Pavla

KOUBY *Český divadelní život v Jihlavě mezi dvěma světovými válkami* (interní studium, 1967) a Jaroslavy RAZIMOVÉ *Kultura v Jihlavských listech v letech 1934 - 1938* (absolventská práce v postgraduálním studiu, 1973). Jihlavy se dotýkala také práce posluchače dálkového studia Ladislava MILOŠICE *Život a dílo Vincence Furcha* (1973), ta je však dnes zcela překonána výborným doslovem básníka a teoretika umění Antonína Bartuška k výboru z Furchovy poezie *Plná luna* (1974).

Práci Pavla Kouby vedl PhDr. Jaroslav Fencl, já jsem byl pouze oponentem při obhajobě. Zachytila na základě novinových zpráv a kritik divadelní život v Jihlavě včetně inscenací ochotníků, návštěv profesionálních souborů (Burdova činohra) a hostování známých pražských herců a divadel (Osvobozené divadlo aj.). Dodávám, že k tomuto tématu mám podnes ve svém majetku několik zajímavých dopisů, které napsali pražští herci (Vydra, Kohout, Vojta, Karen aj.) mému otci Stanislavu Rambouskovi (1897 - 1937). Otec totiž jako funkcionář Osvětového sboru jejich představení organizačně zajišťoval a v době před svým onemocněním někdy také režíroval ochotnické soubory, v jejichž inscenacích pražští herci hostovali (a občas také sám hrával menší role).

Svědomitě zpracovaná bibliografická práce Jaroslavy Razimové obsahuje údaje o všech člancích Jihlavských listů s kulturní tematikou v uvedeném období, a to s anotacemi a osobním i věcným rejstříkem. V úvodní kapitole se autorka stručně dotkla historie Jihlavských listů od jejich založení, osobností vedoucích redaktorů a politické orientace listu. Objasnila - pokud to bylo možné - také autorské šifry.

V roce 1994 byla na Pedagogické fakultě MU v Brně obhájena práce M. ČOUPKOVÉ *Literární portréty rodáků z Jihlavska*, jejímž vedoucím byl dr. František Šalé. Práce obsahuje šedesát medailonů literárně činných rodáků z okresu Jihlava, působících v 19. a 20. století. Nové poznatky práce neobsahuje, má převážně kompilační charakter. Autorka čerpala (často v doslovném znění a včetně hodnocení) zejména z Literárního místopisu okresu Jihlava (1984), který je uložen v Městské knihovně

v Jihlavě a jehož jsem spoluautorem (druhým autorem byl Alois Šimka), a z normalizačního Slovníku české literatury 1971 - 1980 (red. V. Forst). Z Brabcova původně samizdatového slovníku (dnes SPN) je převzato heslo Gertruda Göpfertová. V soupisu literatury jsou ovšem tyto zdroje uvedeny.

Vážným nedostatkem je, že autorka vesměs ponechala beze změny i hesla autorů, které je dnes třeba hodnotit jinak, než činí její prameny. To se týká zejména hesel Z. Hrabica, O. Mračno, I. Gariš, J. Netolička a V. Nový. Ke kladům práce M. Čoupkové patří vedle vzorné úpravy (cenné přílohy) především to, že autorka uvádí i některé autory, o nichž není zmínka v předchozích pracích (Norbert Holub, Ant. Hružka, Ludvík Just, Jaroslav Olšava, Arif Salichov, Aleš Palán, Milada Vávrová, A. E. Sohn). Některá hesla (V. Kříž, J. Kopečný) M. Čoupková ve srovnání s prameny rozšířila a doplnila novými skutečnostmi.

V závěrečném slově autorka uvedla, že diplomový úkol jí hodně přinesl, protože se seznámila s řadou zajímavých lidí a získala kontakty s literárně činnými osobnostmi, takže se rozhodla v literární činnosti nějakou formou pokračovat.

Podle sdělení Petra Dvořáka z Muzea Vysočiny obhájila v roce 1994 A. BAŠTOVÁ z Jihlavy na Vysoké škole pedagogické v Hradci Králové diplomovou práci *Život a dílo Arnošta Káby*. Práci jsem nečetl, ale oceňuji, že se A. Kábovi (1909 - 1989), který se po léta zabýval dějinami a kulturou Jihlavska, dostalo zaslouženého ocenění a souhrnného pohledu na jeho dílo.

Jiří Rambousek

O Horácku v *Národopisné revui* 1 - 2 / 1994

Českomoravské pomezí není rozhodně na předním místě v současné publikační činnosti v oboru národopisu. Souvisí to mimo jiné s tím, že zejména v jižní části regionu je nedostatek kvalifikovaných a publikujících pracovníků.

Ústav evropské etnologie Masarykovy univerzity v Brně uspořádal ve dnech 19. a 20.

května 1994 v rámci cyklu Profil národopisné oblasti seminář věnovaný Horácku. Seminář se skládal z referátů, videoprojekce a celodenního výjezdu do terénu. Mezi referujícími nebyl bohužel nikdo z regionálních pracovišť.

Čtyři z příspěvků, které odezněly na tomto semináři, byly otištěny v čísle 1-2 čtvrtého ročníku Národopisné revue, kterou v roce 1994 vydal Ústav lidové kultury ve Strážnici.

Richard JEŘÁBEK ve svém článku *Josef František Svoboda - objevitel Horácka* (s. 5 - 9) bohatě zúročil více svých badatelských zájmů: o osobnosti národopisu související se slovníkovými pracemi, o etnografické skupiny a regiony v českých zemích i svůj celoživotní zájem o lidovou výtvarnou kulturu. Na pozadí všech známých starších pokusů o vymezení rozsahu Horácka hodnotí Jeřábek Svobodův odkaz jako "podnes nejspolehlivější východisko k dalšímu národopisnému studiu Horácka i Podhorácka, event. Vysočiny či západní Moravy". Svobodovy překonané teoretické závěry o tom, že lid netvoří, pouze pasívně přejímá, osvětluje v dobových souvislostech tehdy obecně rozšířené reprodukční teorie i názorů českých uměleckých historiků. Svobodovu knižní práci *Lidové umění výtvarné* z roku 1930 charakterizuje podobně jako již dříve Jiří Horák a Vilém Pražák jako jednu z nejhodnotnějších sbírek faktografických údajů o výtvarných projevech.

Miroslav VÁLKA ve stati *Lidová keramika na Horácku* (s. 11-16) shrnuje výsledky bádání o hrnčině i lidových fajánsích. Tato tradiční rukodělná výroba zanikla vesměs na počátku 20. století. V hrnčářské výrobní oblasti Českomoravské vrchoviny se vydělily tři výrobní okruhy - hlinecký, českořebovský a jihlavský. Jihlavskou produkci charakterizovala zelená glazura a nalepovaný nebo rytý dekor s náboženskými motivy, pracovními nástroji nebo s rostlinnými motivy; zhotovovalo se zde i hnědé a okrové hliněné nádoby s nalepovaným a vyškrabovaným dekorem. Jsou doloženy hrnčářské dílny Polná, Štoky, Pelhřimov, Havlíčkův Brod, Lipnice, Jihlava, Nové Město n. Moravě, Žďár n. Sázavou, Nové Veselí a Brtnice. Jihozápadní, jižní a jihovýchodní část Horácka je považována za součást jihočeské, resp. jihomoravské výrobní oblasti.

Vedle užitkové hrnčiny se zhotovovaly na Horácku i lidové fajánse, určené pro reprezentaci a sváteční chvíle (Brtnice, Oslavany, Ivančice, Velká Bíteš).

Horácká hračka ve světle produkce sousedních zemí (s. 17 - 22) je název příspěvku Hany DVOŘÁKOVÉ. Autorka porovnává dřevěné soustružené, pestře pomalované hračky (panenky, koníčky, husaři aj.) z Českomoravské vrchoviny, konkrétně z okolí Hlinska, kde se podomácky vyráběly v 19. století, s obdobnými hračkami ze Skašova u Nepomuku na Plzeňsku, z Příbrami i z rakouských a bavorských středisek (Hallein, Berchtesgaden ad.). Konstatuje podobné tvarosloví, migraci vzorů, závislost výrobců na požadavcích trhu, což vedlo k potlačení regionálních specifík a k převládající podobnosti lidové hračky ve středoevropském prostoru.

Jan TROJAN nazval své pojednání *Píseň na českomoravském pomezí* s podtitulem *K hudební stránce lidové písně na Horácku* (s. 23 - 25). Najdeme zde kritický přehled tištěných i rukopisných sbírek lidových písní z Horácka, informace o zlidovělé písni - rozšířené vrstvě horácké písně - a o její souvislosti s umělou tvorbou i připomínku, kolik výrazných skladatelských osobností vydal právě horácký region, sám v písňovém odkazu po hudební stránce méně výrazný. Autor upozorňuje na specifické selské německé muziky na Jihlavsku, na velkoberanovské dyndáky i na starší nástrojové složení lidových kapel a vše doprovází odkazy na literaturu. Na rozdíl od obecně rozšířeného názoru, podle kterého náleží horácká píseň do české sféry, upozorňuje Trojan, že na moravské straně Vysočiny se lze i v hudební složce horácké písně setkat s vlivy moravské, zejména hanácké písně.

Ústav evropské etnologie prezentoval v přednáškové a zčásti i v publikační podobě část výsledků bádání o Horácku pracovníků brněnských vysokých škol, Akademie věd ČR a Moravského zemského muzea. Předností těchto příspěvků je pohled v širších časových i geografických souvislostech a v kontextu českého i středoevropského bádání. Největší díl práce však zůstane regionálním pracovníkům důkladně obeznámeným se "svým" terénem. Je to jejich úkol i poslání. Je možno

souhlasit s profesorem Jeřábkem: "Na nového Svobodu Horácko dosud marně čeká."

Helena Bočková

Alexandra ŠPIRITOVÁ, *Slovník představitelů státní správy v Čechách v letech 1850 - 1918*, Praha, Státní ústřední archiv 1993, 257 s.

Autorka sestavila slovník za použití převážně archivních materiálů, ale odkazuje i na Gothajské almanachy. Využila jich však velice málo, jak vyplývá z následujících doplňujících údajů k osobám šlechtického původu. U většiny osob šlechtického původu chybí data narození i úmrtí. Pisatel těchto řádků neměl všichni dostupné genealogické ročenky, přesto se domnívá, že doplnění potřebných chybějících údajů je zásadního významu, ačkoliv si nečiní nároku na úplnost.

Nyní uvedeme jednotlivé představitele abecedně. Vždy budou uvedena pouze chybějící data: Oliver markýz Becquehem, * Opava 25. 8. 1847, + Vídeň 22. 4. 1917, Jindřich hr. Baillet de Latour, * Praha 8. 9. 1848 (nikoliv 1847), + Vídeň 16. 8. 1899, Josef rytíř Brechler z Troskovic, * Praha 20. 5. 1830, + Praha - Smíchov 18. 11. 1902, František Clanner rytíř z Engelshofenu, + Kostelec nad Černými Lesy 5. 3. 1887, Gustav Eyselt (chybně Eiselt) z Klimpely, * Jičín 28. 12. 1821 (mylně 1802), + Lanškroun 7. 7. 1869, Eduard sv. p. Gayer z Ehrenbergu, + 31. 8. 1903, Vojtěch sv. p. (nikoliv hrabě) Henniger (ne Henninger) ze Seeburgu, + Milín 10. 10. 1873, Konrád princ Hohenlohe - Schillingfürst (ne Schullings) - Waldenburg, * Vídeň 16. 12. 1863, + Leoben, Štýrsko 21. 12. 1918, Vincenc hr. Huyn, * Praha 21. 4. 1865, + Prachatice 17. 6. 1933, Wolfgang hr. Chotek z Chotkova a Vojnína, * Berlín 15. 8. 1860, + Linec 10. 12. 1926, Josef rytíř Kriegelstein ze Sternfeldu, + Teplice 11. 4. 1894, Kristián sv. p. Koc z Dobrše, * Praha 4. 9. 1798, + Chodský Újezd 31. 10. 1883, Eduard princ Lichtenstein, * Lublaň 2. 9.

1872 (ne 1870), + Monte Carlo 8. 3. 1951, Ludvík sv. p. Malovec z Malovic a Kosoře, * Verona 11. 8. 1822, + Praha 19. 4. 1900, Otakar sv. p. Malovec z Malovic a Kosoře, + Rumburk 13. 11. 1901, Bedřich hr. Michna z Vacínova (ne Waitzenau), * Plzeň 15. 3. 1804 (ne 1812), + Praha 23. 12. 1877, Adolf Pachner z Eggenstorfu, * Bučovice 11. 5. 1827 (ne 1828), + 27. 7. 1885, Emanuel Petsch rytíř z Petschendorfu, + 31. 7. 1872, Vilém sv. p. Pillerstorff, + Praha 13. 11. 1891, Norbert hr. (chybí) Pötting - Persing, * Budapešť 29. 1. 1804, + Budišov, okr. Třebíč 16. 11. 1882, Vladimír sv. p. Pražák, + Vídeň 11. 4. 1927, Karel sv. p. Procházka, * Plzeň 7. 4. 1802, + Klatovy 28. 7. 1851, Josef sv. p. Schrenck z Notzingu, + České Budějovice 15. 11. 1873, František hr. (nikoliv kníže) Thun-Hohenstein, + Bratislava 5. 10. 1934, Josef hr. (ne kníže) Thun-Hohenstein, + Vídeň 11. 7. 1932, Gustav princ (ne kníže) Thurn-Taxis, * Řezno 23. 2. 1848, + Bregenz 9. 7. 1914, Alois hr. Trauttmansdorff (chybělo s), * Vídeň 24. 3. 1864, + Pressbaum, Rakousko 4. 1. 1910, Karel sv. p. Villani, + Střížkov 22. 1. 1923, Ferdinand sv. p. Voith ze Sterbezu, + 10. 2. 1882, Otto sv. p. Voith z Voithenbergu, * Grafenried, Čechy 28. 6. 1815, + Chomutov 22. 7. 1862, Rudolf hr. (chybělo) Vratislav z Mitrovic, * 12. 8. 1811 (ne 1808), + Praha 30. 11. 1874, Josef hr. Wallis, * Kolečovice 29. 8. 1857, + Teplice 4. 1. 1915, Adam rytíř Voříkovský z Kunratic, * Praha 1. 2. 1793, + Praha 9. 10. 1863, Vilém rytíř (ne sv. p.) Voříkovský z Kunratic, * Praha 16. 2. 1824, + Praha - Smíchov 28. 5. 1911, Jan sv. p. Wražda z Kunvaldu * Červený Hrádek 31. 3. 1824, + Jablonec nad Nisou 26. 3. 1884, Petr sv. p. Wucherer - Huboldenfeld, * Vídeň 13. 10. 1806, + Štýrský Hradec 17. 3. 1877, Max hr. Zedwitz, * Heřmanice, Slezsko 11. 8. 1872, + Neuberg u Aše 30. 8. 1934.

Jiří Bořecký

Marie LIŠKOVÁ, *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861 - 1913*, Praha, Státní ústřední archiv 1994, 380 s.

Autorka slovníku se ujala velmi nesnadného úkolu zpracovat životopisy několika set členů zemské samosprávy. Její práce trvala zhruba tři roky, přičemž mohla použít již od roku 1972 shromažďované údaje. Seznam použité literatury vykazuje dlouhou řadu titulů. Za účelem získání dalších informací byla obeslána celá řada archivů, leč s nestejnými výsledky.

Nás zaujal odkaz na hraběcí a baronské Gothajské almanachy, ale bylo možno využít i další, necitované genealogické ročenky, např. *Genealogisches Taschenbuch der adligen Häuser Österreichs* a *Wiener Genealogisches Taschenbuch*. Nejistěna byla data úmrtí i narození u nezanedbatelného množství poslanců - šlechticů, která by se dala nalézt v těchto almanaších.

Jedná se o tyto šlechtické poslance: René hr. Baillet de Latour, + Radenín, okr. Tábor 25. 11. 1970, Karel Jindřich von Berlepsch (nebyl svobodný pán), * Drážďany 26. 11. 1826, + Allenstein (nyní Olsztyn v Polsku) 16. 7. 1910, Josef Brechler rytíř z Troskovic, + Praha - Smíchov 18. 11. 1902, Edmund Mořic kníže Clary-Aldringen, nar. ve Vídni, zemřel v Teplicích, jinak údaje správné, Josef kníže Colloredo-Mansfeld, nar. ve Vídni, zemřel ve Vídni - data souhlasí, Eugen Jaromír hr. Černín z Chudenic, + Petršpurk (nyní Petrohrad), okr. Louny 5. 11. 1925, Rudolf hr. Černín z Chudenic, + 31. 7. 1873, Richard sv. p. Dačický z Heslova, + Praha 21. 8. 1934, Jan hr. Dobřenský z Dobřenic, + Chotěboř 13. 4. 1947, Rudolf Eürstl z Teichecku, * Jindřichovice 26. 3. 1847, + Jindřichovice 13. 6. 1908, Maximilián kníže Fürstenberg, nar. v Donaueschingen, zemřel v Lánech u Křivoklátu, uvedená data správná, Rudolf sv. p. Geymüller, + Hollenburg, Rakousko 14. 1. 1923, Josef Karel sv. p. Hrubý z Jelení, + Červené Pečky 15. 1. 1943,

Karel sv. p. Mladota ze Solopisk, + Červený Hrádek u Sedlčan 7. 7. 1902, Jan rytíř Neuberg, + zámek Neuberk u Mělníka 20. 1. 1892, Viktor Riedl z Riedensteinu, + Praha 16. 1. 1925, Benedikt Boleslavský rytíř z Rittersteinu (nikoliv pouze rytíř Ritterstein), * Libice nad Doubravou, okr. Havlíčkův Brod 17. 2. 1814, + 26. 11. 1876, Karel sv. p. Schirdingar ze Schirdingu, + Mníšek u Prahy 30. 11. 1909, Arnošt Emanuel hr. Silva - Tarouca, + Schweigern, Německo 15. 8. 1936, Leopold hr. Šternberk, + Brno 10. 4. 1937, byl pánem na Žirovnici nikoliv Žerovicí, Osvald hr. Thun-Hohenstein, + Klášterec nad Ohří 21. 9. 1942, Erich princ (ne hrabě) Thurn-Taxis, + Kremsegg, Rakousko 20. 10. 1952, Karel kníže Trauttmansdorff zemřel v Horšovském Týně - data je správná.

U známého politika Františka Ladislava sv. p. Riegera je chybně uveden rok narození 1812, správně má být 1818. Eduard Fučíkovský rytíř z Grünhofu má mylně uvedeno datum narození i úmrtí. Narodil se v Úsobí 28. 9. (nikoliv 29. 9.) 1814, zemřel v Úsobí 15. 12. 1897 (mylně uvedeno 28. 3. 1891). Tyto omyly se nacházejí i v Dobřenského genealogické sbírce.

V regionální literatuře by autorka slovníku bezpochyby našla další doplňující údaje k poslancům z občanských řad. Znamenalo by to však prostudování desítek prací. Tato možnost zůstala nevyužita, rovněž nevyužita zůstala i Dobřenského sbírka, vše na škodu věci.

Nehledě k těmto chybám si jinak slovník zaslouží uznání, neboť představuje dosti vyčerpávajícím způsobem představitele zemské samosprávy v Čechách. Odborníkům, kterým je především určen, ale i laickým zájemcům přinese velké množství poučných informací a údajů. Celkově je možno hodnotit knihu dosti vysoko, podobná práce zatím v naší historické literatuře chyběla.

Jiří Bořecký